

MEŞRUTİYET VE EDEBİYAT

Bilge ERCİLASUN*

Özet: II. Meşrutiyet 23 Temmuz 1908 tarihinde ilân edilir. Bu olay, insanı ve toplumu derinden etkiler. İnsanlar bu yeni durumu farklı ve yanlış bir şekilde algılamışlardır. Bu bakış tarzının etkileri, edebiyatta da görülecektir. Yazarlar, meydana getirdikleri edebî eserler vasıtasıyla, toplumun aksayan taraflarına işaret ederler ve davranışlarını eleştirirler. Bu yazıda, Meşrutiyet'in ilânı sırasında yaşananların tahlil ve tenkit edildiği bazı eserler üzerinde durulacaktır. Bunlar şunlardır: Mehmet Âkif (Süleymaniye Kürsüsünde'n bir parça), Ömer Seyfettin (Hürriyet Bayrakları, Hürriyet Gecesi, Gayet Büyük Bir Adam, Herkesin İçtiği Su), Ziya Gökalp (Vatan), Ahmet İhsan (Matbuat Hatıralarım'dan bir parça).

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif, Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Ahmet İhsan, hürriyet, vatan, hiciv.

Second Constitution And Literature

Abstract: Second Constitution had been declared at 23rd of July, 1908. This declaration has influenced both the individual and the society. People did not clearly understand this new situation. The point of view of the society about the Second Constitution also affected the literature. Authors, have mentioned and criticized the badly behaviour of the community in their literary works.

This paper focuses on some of the literary works which are related to the are and criticising the events during the Second Constitution including Mehmet Âkif-Süleymaniye Kürsüsünde, Ömer Seyfettin-Hürriyet Gecesi, Hürriyet Bayrakları, Gayet Büyük Bir Adam, Herkesin İçtiği Su, Ziya Gökalp-Vatan, Ahmet İhsan-Matbuat Hatıralarım.

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta: bercilasun@hacettepe.edu.tr

Key Words: *Mehmet Âkif, Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Ahmet İhsan, freedom, patriotism, satire.*

23 Temmuz 1908 tarihinde gazetede bir haber çıkar. Bu İkinci Meşrutiyet'in ilânını bildiren küçük bir yazıdır. 32 yıllık Mutlakiyet döneminin ardından ilân edilen Meşrutiyet, halkta şuursuz bir neşe yaratır. Bu neşe, çok geçmeden toplumsal galeyana ve anarşiye dönüşecektir. Bu durum yalnız yaşamakla kalmaz, dergi ve gazetelere de (yani basın organlarına da) yansır. Bu olumsuz görüntü, tabiatıyla edebiyatçıların gözünden de kaçmayacaktır.

Türk toplumunun İkinci Meşrutiyet karşısındaki tavrının, edebiyattaki akisleri nelerdir? Bunu en somut biçimiyle Mehmet Âkif'te görmekteyiz. Âkif, Meşrutiyetin ilânıyla ortaya çıkan ve çılgınlığa dönüşen manasız sevinci, Süleymaniye Kürsüsünde adlı uzun manzumesinde mükemmel bir şekilde tasvir etmiştir. (Ercilasun 1995: 7-8).

Mehmet Âkif, İstanbul'da gördüğü manzara karşısında hayrete düşmüştür. Bütün çarşı pazar, nâradan çalkanıp durmaktadır. Öyle ya, hürriyet ilân edilmiştir. Âkif burada, bu çılgınca davranışları haklı görenlerin dilinden konuşmakta, hakikatte onlarla alay etmektedir. Sonra gözlemlerine ve eleştirilerine devam eder.

Ona göre bu bir galeyan hâlidir. Galeyan geldi mi de mantık savuşmaktadır. Galeyan içinde iken de mantığa yer yoktur. O halde bu bir mantıksızlık hâlidir. Âkif bu hâli, delilikle özdeşleştirir. Âkif, görünen durumu tımarhanenin boşalmasına benzetir. O gün herkesin aklından zoru vardır. Kimse, yaptığıının farkında değildir. Bu durum, hem görünüşlerine, hem de davranışlarına yansımıştır. Kafalar hülya ile tütsülü, yani bulanıktır, gözler kızgın kızgın bakmaktadır. Bunlar sanki zincirden boşanıp tımarhaneden fırlayan delilerdir. Bütün ahali, yedisinden yetmişine kadar, zurnaların peşine takılmış sürüklenmektedir. İnsanlar, sokaklarda eli bayraklı alaylar hâlinde yürümektedir. En ağır başlısının sanki bir zili eksiktir. Hepsi zil takmış oynamaktadırlar. Bu arada nutuklar da atılmaktadır. Bir kısım insanlar da, etraflarına toplanıp bunları dinlemektedirler. Âkif, nutuk atanlara "*dilli düdüük*", dinleyenlere de "*hödüük*" der. Çünkü bunlar, ne istediğini bilmeyen, söyleneni dinlemeyen, anlamayan, bir işi gücü olmayan, âvâre, tembel, aylak dolaşan şuursuz kalabalıklardır. Yaptıkları, kim ne söylerse ona alkış tutmaktır. Âkif, bu şuursuzluğu şu ifade ile iyice vurgulamıştır:

"-Yaşasın! -Kim yaşasın? -Ömrü olan. -Şak! Şak! Şak!"

Yukarıdaki mısra, gayesiz, anlamsız davranışlarda bulunan bir insanın, bir topluluğun tavrını belirten, âdeta bir atasözü, bir vecize niteliği kazanmış bir ifadedir. Yukarıdaki diyalog ile Âkif, sürü psikolojisine kapılan ve içgüdüleriyle hareket eden, düşünmeyen, sorgulamayan ve mantığını kullanmayan insan davranışını yakalamış ve ustaca ifade etmiş olmaktadır. Bu ifade tarzıyla Âkif'in, topluma bir psikolog tavrıyla yaklaştığını ve olanları isabetli bir şekilde teşhis ettiğini söylemek de mümkündür.

Bundan sonra Âkif, işin en can alıcı noktasına değinir. En önemlisi, hiç kimsenin çalışmamasıdır. Herkes Meşrutiyetin ilânını bahane etmiş, işi tatil etmiştir. Ortada ne idare eden, işleri yöneten hükümet vardır, ne de halk çalışmaktadır. Sanayi, maarif, ekonomi, alış veriş her şey durmuş vaziyettedir. Şehir, şehir olmaktan çıkmış, sanki Çamlıbel'e dönmüştür. Burada Koroğlu hikâyesine telmih vardır. Çamlıbel, nizamsızlığın, düzensizliğin sembolü olarak gösterilmiştir. Zaten şair, şehri Çamlıbel'e benzettikten sonra özelliklerini şöyle saymaktadır: Zabıta yoktur, rabıta (yani nizam ve düzen) yoktur, hattâ bir olay çıksa, sel gibi kan akacak olsa dindirecek bir vasıta, alınacak bir tedbir yoktur, bulunmamaktadır.

Âkif, çalışmayan, çalıştırılmayan, işlemeyen kurumları tek tek saymaya devam eder. Okullar da tatil edilmiştir. Buna bir mana veremeyen Âkif, bu durumla şöyle düşünerek alay eder: Herhalde okullular, hürriyetin zevkini duysunlar diye bu tatil yapılmıştır. Öyle ya, ilmi tazyik ile öğretmek de, hürriyete aykırıdır. Bu yüzden çocuklar "*ebediyyen âzâd*" edilmişlerdir... Burada "*disiplin*" ve "*çalışma*" kavramlarını iyice anlamayan, onu "*istibdad*" veya "*baskı*" ile bir tutan anlayış, Âkif tarafından eleştirilmekte, hattâ hicvedilmektedir.

Âkif, bu durumu, neşter vurulup patlatılan müzmin bir çıbanın görünüşüne benzetiyor. İnsanların hiçbir gizlisi saklısı, hiçbir sırrı kalmamış, her şey çirkin bir şekilde ortaya dökülmüştür. Temiz kirlî ne varsa ortaya saçılmıştır... Burada şairin baytarlığından gelme bir bakış görülmektedir. Âkif bir fen adamıdır. Bir hekimdir. Onun pek çok şiirinde müspet ilim tavrı açıkça görülmektedir. O pek çok şiirinde sosyal olayları bir fen olayı gibi ele alıp incelemiş ve yorumlamıştır.

Âkif, bu ortam içinde, edebiyattaki anlayışın da değiştiğini söyler. Ona göre klâsik şiirde (yani Divan şiirinde) hâkim olan devlet büyüklerine kasideler yazma devri kapanmış, yazarların birbirine küfür etme devri başlamıştır. Yani dalkavukluk devrinden sövme devrine geçilmiştir. Yani bir başka deyişle, ifrattan tefrite geçilmiştir. Âkif'e göre, bunlardan hiçbirinin gerçek edebiyat olmadığı açıktır.

Bu arada her şey serbest olmuş, çeşitli isimlerle çıkan gazeteler, memlekete ayrılık tohumu ekmeye başlamıştır. Ayrıca ahlâk bozulmuş, fuhuş artmıştır. Pek çok insan dine saldırmaktadır. Bütün bunlar “hürriyet” adına yapılmaktadır. Genç nesil de bunu gerçekten vicdan hürriyeti sanmaktadır.

Şimdi bunları Âkif’in sanatlı üslûbuyla metin üzerinde görelim:

Bir de İstanbul’a geldim ki: Bütün çarşı Pazar

Nâradan çalkanıyor! Öyle ya... Hürriyet var!

Galeyan geldi mi mantık savuşurmuş... Doğru,

Vardı aklından o gün her kimi gördümse zoru.

Kimse farkında değil, anlaşılan, yaptığının.

Kafalar tütsülü hülya ile, gözler kızgın.

Sanki zincirdekiler hep boşanıp zincirden,

Yıkıvermiş de tumarhaneyi çıkmış birden!

Zurnalar şehrin ahalisini takmış peşine,

Yedisinden tutarak tâ dayanın yetmişine!

Eli bayraklı alaylar yürüyor dört keçeli,

En ağır başlısının bir zili eksik belli!

Ötüyor her taşın üstünde birer dilli düdük.

Dinliyor kaplamış etrafını yüzlerce hödük!

Kim ne söylerse hemen el vurup alkışlanacak.

-Yaşasın!

-Kim yaşasın?

-Ömrü olan.

-Şak! Şak! Şak!

Ne devâirde hükümet, ne ahâlîde bir iş!

Ne sanayi, ne maarif, ne alış var, ne veriş.

Çamlıbel sanki şehir, zabıta yok, rabıta yok;

Aksa kan sel gibi bir dindirecek vasıta yok.

“Zevk-i hürriyeti onlar daha çok anlamalı”
Diye mekteplilerin mektebi tek mil kapalı!
İlmi tazyik ile talim, o da bir istibdâd
Haydi öyleyse çocuklar, ebediyen âzâd.
Nutka gelmiş öte dursun hocalar bir yandan...
Sahnedeki sahneye koşmakta bütün şâkirdân.
Kör çıban neşterin altında nasıl patlarsa,
Hep ağızlar deşilip, kimde ne cevher varsa,
Saçıyor ortaya, ister temiz, ister kirli;
Kalmıyor kimseciğin muzmeri artık gizli.
Dalkavuk devri değil, eski kasâid yerine
Üdebânız ana-avrat sövüyor birbirine.
Türlü adlarla çıkan nâmütenâhî gazete,
Ayrılık tohumunu bol bol atıyor memlekete.
İt yetiştirmek için toprağı gayet münbit
Bularak fuhş ekiyor salma gezen bir sürü it.
Yürüyor dîne beş on maskara, alkışlanıyor,
Nesl-i hâzır bunu hürriyet-i vicdan sanıyor. (Ersoy 1987: 150-151).

Âkif, bu karışıklığın geçici olduğunu düşünür ve kendini bu şekilde teselli etmeye çalışır. Fakat eksikleri görmeden de duramaz. Daha sonra yine şu mısralarla devam eder:

Vatanın takati yoktur yeniden ihmâle.
Dolu dizgin gidiyor baksana izmihlâle!
Ey cemâat, uyanın, elverir artık uyku!
Yok mu sizlerde vatan nâmına hiçbir duygu?
Düşmeden pençesinin altına istikbâlin,
Biliniz kadrini hürriyetin, istiklâlin.
Söyleyip başka memâlikteki mahkûmîni:
Hâkimiyyet ne imiş, öğreniniz kıymetini. (Ersoy 1987: 151).

Yukarıdaki mısralarda Âkif, olaylar hakkında nasihat vermeye ve toplumu uyarmaya çalışmaktadır. Vatanın yeniden ihmal edilmeye takati yoktur. Çünkü vatan, yok olmaya doğru, dolu dizgin gitmektedir. Buna mani olmak için istiklâl, hamiyet gibi kutsal değerlerin farkında olmak ve bu değerleri korumak lâzımdır. İstiklâlin, hâmiyetin kıymetini bilmek lâzımdır. Bunun yolu da, çalışmaktır. Bütün bunları öğrenmek için de, diğer ülkelerdeki mahkûm milletlere bakmak kâfidir.

Âkif'in şiirindeki tasvirin özellikleri arasında gerçekçilik ve keskin bir gözlemcilik sayılabilir. Dış dünyaya karşı son derece ilgili olan ve duyarlı bir şekilde bakan Âkif, gördüklerini tenkitli ve yorumlu bir şekilde ustaca ortaya koyar. Bu ifade tarzı, aynı zamanda oldukça sanatlıdır ve estetik üstünlüklere de sahiptir. Ayrıca Âkif'in olaylara müdahale edecek tarzda şiddetli ve keskin öfkesi de metin boyunca devam etmektedir. Bu bakış tarzının en önemli özelliği, Âkif'in öfkesidir. Şair, yanlışlık ve olumsuzluk karşısında şiddetli bir öfke ve hiddet duyar. Bu duygusunu da manzumelerinde açıkça belirtir.

Âkif'in ifade vasıtaları çok zengin ve çeşitlidir. Onun bu özelliğini, Mehmet Kaplan şöyle anlatıyor:

“Türk edebiyatında onun kadar içinde yaşadığı devri bütün teferruatı ile gören ve gösteren başka bir şair yoktur, denilebilir. Safahat, âdeta, muayyen bir nokta-î nazardan tasvir edilen bir manzum romana benzer: Sokak, ev, kulübe, saray, meyhane, câmi, köy, şehir, fakir, zengin, dindar, dinsiz, cılız, pehlivan, korkak, kahraman, halk, yüksek tabaka, münevver, câhil, yerli yabancı, Avrupa, Asya, ticaret, siyaset, harp, sulh, şehircilik, köycülük, mâzi, hâlihâzır, hayâl, hakikat, hemen hemen her şey Âkif'in duyuş ve görüş sahnesine girer. Ve o bunları yalnız şiirin değil, edebiyatın bütün ifade vasıtalarıyla anlatır: Tasvirler yapar, portreler çizer, hikâyeler söyler, fıkralar anlatır, konuşmalara baş vurur, vaaz verir. Komik, trajik, öğretici, hamasî, lirik, hakîmâne her edâyı, her tonu kullanır. Bu suretle Âkif, şiirin hududunu nesir kadar, edebiyat kadar genişletir; hattâ edebiyatı da aşar, onu hayatın ta kendisi yapar.” (Kaplan 2003: 174).

Âkif, gördüğü ve tasvir ettiği bu manzaraya karşı kayıtsız değildir. Şiddetli bir öfke duyar. Bu öfkesini de gizlemez. Bu, açık ve dozu yüksek bir öfkedir. Daha da önemlisi bu, bilinçli ve kontrollü bir öfkedir.

Âkif'in burada dış gözlemi, tasviri çok gerçekçi yaptığını söyleyebiliriz. Objektif bir tarzda dış dünyaya bakar. Ama duygudan uzak olduğunu söyleyemeyiz. Âkif, bu noktada Parnaslardan ayrılmaktadır. O her ne kadar dış dünyaya bakışında bir Realist gibi, bir Parnasyen gibi davranıyorsa da duygularını belirtmekle Parnaslardan ayrılmaktadır.

Ayrıca vaziyetin vahametini belirtmek için kullandığı sanatlardan, tarzlardan, bakışlardan biri de mübalağadır. Âkif, bu tasvirde mübalağa da yapmaktadır. Hattâ bu mübalağa unsurunu, hem bir sanat olarak, hem de bakış tarzı olarak çok ustaca kullandığını ve fikrini iyice belirtmek için bu ifade tarzından faydalandığını söyleyebiliriz.

Âkif hiddetlidir. Çünkü hürriyet geldi diye çalışma tatil edilmiştir. Hürriyet bahane edilerek tembellik ve avarelik yapılmaktadır. Halbuki Âkif'e göre, hayatın aslî unsurlarından biri, çalışma ve gayrettir. Bunlar, hem insanın, hem de toplumun en temel vasıflarındandır. Âkif, bu düşüncesini pek çok manzumesinde açıkça ve ayrıntılı olarak işler (Emil 1997: 212-217).

Burada bir hususa daha işaret etmek lâzımdır. Mehmet Âkif, II. Abdülhamid idaresinin en sert muhaliflerinden biridir. Bu düşüncesini, yeri geldikçe, manzumelerinde belirtmekten çekinmemiştir. Safahat'ın bir çok yerinde bu düşüncesine rastlayabilir, Abdülhamid'i şiddetle tenkit eden mısralarını görebiliriz.

İstibdad şiiri, bu örneklerden yalnızca biridir. Âkif, İstibdad şiirinde Abdülhamid devrini şöyle eleştirir:

Yıkıldın, gittin amma ey mülevves devr-i istibdâd,

Bıraktın milletin kalbinde çıkmaz bir mülevves yâd!

.....

Hamîyet gamz eden bir pâk alın her kimde gördünse,

“Bu bir cânî!” dedin sürdün, ya mahkûm eyledin hapse.

Müvekkel eyleyip câsûsu her vicdâna, her hisse.

Düşürdün milletin en kahraman evlâdını ye'se...

Ne mel'unusun ki rahmetler okuttun rûh-i İblîs'e! (Ersoy 1987: 67).

Burada Abdülhamid devrini “*istibdad*” devri olarak vasıflandırması, üstelik bu devir için “*mülevves*” kelimesini kullanması, yani bu devre kirlilik, pislik sıfatlarını yakıştırması, onun bu konudaki olumsuz bakışını gösterecek açık bir örnektir. Şair bu kadarla da kalmaz, bu devrin milletin kalbinde “*bir mülevves yâd*” olarak kalacağını belirtir. Bu devirde ne kadar alını açık kimse varsa hepsi hapse yollanmıştır. Casusların kulakları fertlerin vicdanlarına kadar uzanmış, milletin kahraman evlâtları yeise düşürülmüştür. Bunu yapan kimse, İblis'e rahmet okutacak bir mel'undur...

Şiirde suçlamalar, ikinci şahısa karşı yapılmaktadır. Yani Âkif, bütün suçlamalarını, “*sen*” diye hitap ettiği bir kimseye karşı yönelmiştir. Bu ise, Padişah II. Abdülhamid’den başkası değildir.

Âkif’in, Abdülhamid devri hakkında düşündükleri, işte yukarıdaki örnekte görüldüğü gibidir. Âkif, Safahat’ın pek çok yerinde yeri geldikçe Abdülhamid hakkındaki olumsuz görüşlerini tekrarlar. Abdülhamid devri hakkındaki en sert tenkitleri onun manzumelerinde buluruz.

Buna rağmen Âkif, Meşrutiyet’in ilânı dolayısıyla şuarsuzca kendini kaybedip eğlenenlerin davranışlarına hak vermez. Bunlara hiç müsamahası yoktur. Tavrı ayındır, onlara da şiddetli bir öfke duyar. Aslında onlara daha büyük bir öfke duyar. Çünkü onun zihninde belli bir plân, bir model vardır. Bu modelin hareket noktası, sağlam, düzenli ve tavizsiz bir çalışmadır. O, hayatı boyunca tembellik ve cehaleti, insanlığın en büyük düşmanı olarak görmüştür. Plân ve disiplin, onun şahsiyetinin temel noktalarıdır. Âkif üzerinde çalışan pek çok araştırmacı, onun çalışmaya, yani “*sa’y*”e ne kadar değer verdiğini, tembellik ve cehalete ne kadar düşman olduğunu açıkça belirtmişlerdir (Kaplan 1994: 195-196; Emil 1997: 201-217).

Süleymaniye Kürsüsü’nden yukarıya aldığımız parçanın dil yönü üzerinde de durmak lâzımdır. Âkif, Türkçe’yi çok iyi bilir ve mükemmel bir şekilde kullanır. Türkçenin bütün imkânlarından istifade eder. Mithat Cemal, Âkif’in Türkçenin kuvvetinden lâyıkiyle faydalandığını belirtmektedir. Onun bir değil, “*altı yedi Türkçe*” bildiğini söyler. Bunları da şöyle sıralar:

“Divan Türkçesi, Tekke Türkçesi, Medrese Türkçesi, Tanzimat Türkçesi, Servet-i Fünun Türkçesi, Ev ve Sokak Türkçesi. (Kuntay 1986: 343).

Bu kadar çeşitli Türkçe bilen ve bu imkânları ustaca kullanan bir şairin kaleminden çıkan mısraları da yukarıda görmekteyiz. Yukarıdaki metinler için, bu Türkçe çeşitlerinden herhangi birinin eseridir demek doğru olmaz. Yukarıdaki metinlerde kısmen ev ve sokak Türkçesinin özelliklerini görebiliriz. Fakat bu metinleri orijinal kılan şey, yalnızca burada kullanılan “*ev ve sokak Türkçesi*” değildir. Bu şiirlerde Âkif’i orijinal, usta, mükemmel kılan, erişilmez kılan başka özellikler ve üstünlükler bulunmaktadır. Bunlar da, Türkçeye hâkim olmanın yanında, edebî ifadenin tezat, mübalağa, mecaz gibi bütün tesir vasıtalarını ustaca ve mükemmel bir şekilde kullanmak diye özetlenebilir.¹

¹ Bu konuda Mehmet Âkif hakkında daha fazla bilgi için bakınız: Okay 1989; 1990: 340-391; 2005; Emil 1997: 201-217; Ercilasun 1986: 55-61; 1997: 61-66.

Âkif'in diğerk bir önemli özelliği, kendi hayatında da çalışmaya değerk vermesidir. O bu güzel ve mükemmel mısraları çalışarak, çok çalışarak, bitmez tükenmez bir gayret göstererek elde etmiştir. Bu hususa da dikkat çeken Mithat Cemal onun güç yazdığını, bir manzumeyi son şeklini alana kadar yedi sekiz defa değıştirdiğini söylemiştir.

Mithat Cemal, bu konudaki hatırasını şöyle aktarıyor:

“Güç yazıyordu; bazen yedi, sekiz kere çizerek,

Bana dert yanıyor:

-Tabii'yi en sonda buluyorum, diyordu, yazarken kalemime, önce, 'sahte', 'sun'î' takılıyor. Onu atmak için yedi defa, sekiz defa çiziyorum.” (Kuntay 1986: 257).

Mithat Cemal'e göre Âkif, “ifadeyi ilk şekliyle kabul etmeyen” bir adamdır. Onun “şiiir yazması bir işkence”dir. “Aruz, üstüne üç tel gerilmiş bir” tahtadır. Âkif ise “bu tellerde uyuyan ihtizazları” sinirli ellerle saatlerce, günlerce, hattâ aylarca bıkmadan usanmadan arayan adamdır (Kuntay 1986: 255).

Mithat Cemal'in bu yorumları, Âkif'in çalışmaya verdiği değeri açıkça göstermektedir.

Mehmet Kaplan, Âkif'in şiirlerinde “her şeyin vâzıh olarak görüldüğü bir öğle güneşi altında hayatın, gürültülü, boğucu ve alelâde hayatın içine” girdiğini söylemiştir (Kaplan 2003: 174). Bu değerlendirme Ömer Seyfettin için de aynen geçerlidir. Mehmet Âkif'in şiirlerinde rastladığımız edebî özellikleri, Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde de bulabiliriz.

Ömer Seyfettin'in şu hikâyeleri burada ele alınacaktır:

1. Hürriyet Gecesi,
2. Hürriyet Bayrakları,
3. Gayet Büyük Bir Adam,
4. Herkesin İçtiği Su.

Hürriyet Gecesi adlı hikâyede başıboşluk ve şuuruzluk anlatılır. Hikâyenin kahramanı on iki saatlik bir zaman dilimi içinde birbirinden çok farklı duyguları bir arada yaşadığını söyler. Hikâye, onun bu cümlesiyle başlar. O, “en büyük sevinci, en büyük neşeyi, en büyük zevki ve heyecanı” bir anda, bir arada yaşamıştır. Sonra hürriyetin ilân edildiği günü şöyle tasvir eder:

“O ilk gün, o ilk hürriyetin ilân edildiği gün neydi Yarabbi! Sanki bir saniye içinde bütün dünya birdenbire değişti. Tenha sokaklar alacalı ve kesif bir kalabalıkla doldu. Meydanlar kapandı. Birbirleriyle hiç konuşmayan dilsizlerin ağızları açıldı. Her köşe başında bir düzine hatip... arabalarda, at üzerinde hem koşan, hem söyleyen yakası rozetli, elleri kamçılı deli gibi adamlar! Sonra bayraklar, bayraklar, bayraklar... Susmayan bandolar, nihayeti gelmeyen nümeyiş alayları! Sarılmalar, kucaklaşmalar, öpüşmeler, alkış tufanları! Ve bütün bunların üstünde hiç dinmeyen bir nâra: “*Yaşasın hürriyet!*” Yine sonra kadınlardan, çocuklardan, ihtiyarlardan, gençlerden, askerlerden karma karışık, taşan, dalgalanan, bir akın! Nereye? Bilen yok. Ben de bu canlı ve huruşan selin içinde bir zerre... Ne kadar yürüdüğümü, nerelerden geçtiğimi şimdi hatırlamıyorum. Ama ruhum halkın galeyanına mihraktı. Herkes gibi kendimi kaybetmişim. (Ömer Seyfettin 1999/1: 341).

Kahraman bu gürültü arasında kendini kaybetmiştir. Güneş batmış, ortalık kararmıştır. Acıktığının, susadığının farkında değildir. Gece yarısı olur, kalabalık seyrekleşir. Gürültüler azalır. Kahraman farkında olmadan evine doğru yürür. Evi, Pangaltı'dadır. Odasına çıkar, kanapeye uzanır. Soyunup yatağa girecek hali yoktur. Çok yorgundur. Fakat sinirleri ve adaleleri gergindir. “*Meçhul bir kuvvet*”, içinden taşmaktadır. Görünüşte sakin olmasına rağmen fikirleri durmamakta, dimağında fırtınalar kopmaktadır. Âdetâ boğulmaktadır. Oturamaz, yatamaz, uyuyamaz bir haldedir. Yine dışarı çıkar. Caddede yürümeye başlar ve bu arada da düşünür: Meşrutiyet ilân edilmiştir. Artık fikirleri, emelleri serbesttir. Hangi emelini gerçekleştirecektir? “*Bu emeller bir değil, bin değil, belki yüz bin*”dir... Kalbi hızlı hızlı çarpmaya başlamıştır. O sırada elindeki bastonu fark eder. Evden çıkarken farkında olmadan eline bu bastonu almıştır. “*Bu bastonu bir ordu karşısına*” tek başına geçmiş “*bir masal kahramanı gibi*” savurmakta olduğunu fark eder. Kulakları uğuldamaktadır. “*Ansızın, gayri ihtiyarî mantık ve*” şuurunun “*fevkinde kaynayan şedîd ve meçhul bir galeyanla*” avazı “*çıktığı kadar*

-*Yaşasın hürriyet! Yaşasın hürriyet! Diye*” haykırır (Ömer Seyfettin 1999/1: 342).

Bununla da kalmaz. Elinde savurduğu bastonu bütün kuvvetiyle sol tarafındaki havagazı fenerine indirir. Baston iki parça olmuştur. Bir parçası kahramanın elinde kalmış, diğeri ileri düşmüştür. Birden akli başına gelen kahraman, itidalsizliğinden, taşkınlığından utanır ve “*Acaba kimse gördü mü? Diye şöyle*” bir etrafına bakar.

Beyaz sakallı, uzun boylu bir ihtiyar, fevkalâde parlak gözlerini ona dikmiş gülümsemektedir. Kahraman sıkılmıştır, uzaklaşmak ister. İhtiyar onu durdurur. Aralarında bir konuşma geçer.

Kahraman, ihtiyara:

“-Ne var?” diye sorar. İhtiyar ona şu soruları yöneltir:

- Sarhoş musun?

-Hayır.

-Deli misin?

-Hayır.

-Öyle ise niçin fenere vurdun? (Ömer Seyfettin 1999/1: 343).

Kahraman bu soruya cevap vermez. İhtiyar üsteler:

-Bastonunu niçin kırdın? (Ömer Seyfettin 1999/1: 343).

Kahraman anlamsız bir cevap verir:

-Hiç...

-Hiç mi? Ne demek? Sarhoş değilsin, aklın başında! İnsan, düşünenidir. İnsan, yaptığını bilendir. (Ömer Seyfettin 1999/1: 343).

Kahraman kaçmak ister. Fakat ihtiyar onu durdurur. Kahramanın bahanesi de hazırdır. “*İşim var*”, demiştir. Fakat ihtiyar, mantığı ile onu susturmuş ve durdurmuştur: Kahramana zamanı hatırlatarak gece yarısından üç saat sonra ne işi olduğunu sormuştur.

Berber yürümeye başlarlar. İhtiyar, kahramana ne iş yaptığını sorar. “*Muharrirlik*” cevabını alınca da şöyle der:

“-Öyle ise sen bir haçersin! Kendi kendini kullanan, sapı namlusunun elinde olan bir haçer... İnsanlara, istersen en büyük hizmeti görür, onlara fazileti, sevmeyi, hakikati öğretirsin. İstersen onların faziletlerini öldürür, sükûnetlerini bozar, hepsini boğaz boğaza getirir, hayatlarının saadetlerini, zevklerinin lezzetlerini kaybettirirsin! Ruhun anahtarı senin elindedir. Kolaylıkla onu açar, içine istersen zehir, istersen hayat verici bir iksir korsun!” (Ömer Seyfettin 1999/1: 344).

Birlikte yürümektedirler. Kahraman, şaşkın vaziyettedir. Onun bu hali şu cümle ile ifade edilir: Bir kulağı uğuldamakta, öbür kulağı çınlamaktadır... Derken “*hürriyet*” hakkında konuşurlar. İhtiyar şöyle sorar:

“- Ey genç muharrir, söyle bakalım, işte hürriyet! Sen neler yapacaksın?

Neler yapacaktım? Bir anda hatırladım. Bir değil, bin değil, yüz bin emel...

-Hürriyet için çalışacağım... dedim.

-Nasıl? Hürriyetin nesine çalışacaksın? (Ömer Seyfettin 1999/1: 345).

Kahraman bu soruya cevap veremez. Çünkü ne yapacağını kendisi de bilmemektedir. Kahraman, hürriyetin nesine çalışacağını bilmez. İhtiyar onun ruhunun hırs dolu olduğunu, gayesini idrak etmemiş bir cemiyetin evlâdı olduğunu söyler.

İhtiyar, kahramanın isteklerini özetler, hâlini tahlil eder. Kahraman, zengin olmak istemektedir, şan ve şeref ister, zevk ve eğlence ister. Güzel kadınlar, altın mobilyalı saraylar, ayaklarında secdeye kapanmış dalkavuklar istediğini söyler. Ve şöyle der:

-...Ben seni gördüm delikanlı! Sen bu gece uyumadın. Yatağına uzandın. Gözlerine uyku girmede. Bir saat sonra sabah olacakken sen yine dayanamadın. Odan seni sıktı, kendini dışarı attın. İçinde hırstan bir volkan tutuşuyordu. Sarhoş olmadığın halde, deli olmadığın halde, tıpkı bir sarhoş gibi, tıpkı bir deli gibi kendi kendine Yaşasın hürriyet diye bağırdın. Bununla hızımı alamadın. Kaldırdın, bastonunu, sokak fenerine indirdin... (Ömer Seyfettin 1999/1: 346).

Kahraman şaşkın vaziyettedir. İhtiyar onun içinden geçenleri, onun yaptıklarını görmüş gibi, kırk yıldır onunla beraber yaşıyormuş gibi teker teker anlatmaktadır. Nihayet ihtiyar şöyle bir teşhis koyar:

-Evet zavallı genç, sen bir gafilsin!

-Ne biliyorsunuz?

-Gafil olmasaydın bu derece sevinir, kendini kaybeder miydin?

-Fakat bu ilân edilen hürriyet?...

-Hürriyet! Hürriyet! Bu seni mesudiyete götürecek bir yol mu? Millettin mesut olmadan sen mesut olabileceğini ümit ediyor musun? Halbuki tarih bizim memleketimizin üzerine halli matlup binlerce mesele yığılmış. Yaşadığın yer, bir mesele ummanı! On beş gün sonra şüphesiz bu gürültüler, bu nümayişler bitecek. Kuvvetlenmemizi çekemeyen düşmanlar, gizli hücumlarına başlayacaklar. Üç, dört sene sürmeyecek, en aşağı üç devlet bizim üzerimize atılacak... (Ömer Seyfettin 1999/1: 346).

İhtiyar durumu ayrıntılarıyla anlatır ve şu tespitte bulunur:

“-Bizi uyandıracak muharrirlerimiz, şairlerimiz, ediplerimizdir...”

Sonra delikanlıya şöyle bir nasihat verir:

-Ey genç muharrir! Gel, sen bir kahraman ol! Nefsini düşünme. Boş gururu, menfaatperverliği bırak. Milletini uyandır. Senin milletin daha kendi ismini bilmiyor, kendi lisanını bilmiyor. Zaman yürümüş, o uyumuş, geride kalmış! Dost sandığı, bağrına bastığı gizli düşmanları bütün servetini, bütün saadetini yağma etmiş. Senin milletin kendi vatanında bir köle, bir esir, bir bekçi, bir fakir... Ona ilim, servet, saadet, duygu, ideal ver!... Ben seni gördüm, sokak fenerine nasıl vurduğunu gördüm. Bu şiddetini, bu galeyanını ölmez ve ezeli bir mevcut olan millete ver! Halbuki heyhat, sen böyle şeyler düşünüyorsun bile...(Ömer Seyfettin 1999/1: 347).

Delikanlı, ihtiyarın söylediklerini düşünür ve ruhunda başka bir dünyanın açıldığını görür. Hikâye bu tahlillerle sona erer.

Hürriyet Bayrakları adlı hikâyede de Meşrutiyet'in ilânından sonra yaşanan durum, alaylı bir şekilde tasvir edilir. Kahraman bir akşam evvel Demirhisar'dan Cumayıbâlâ'ya gelmiştir. Sabahleyin bir gürültü ile uyanır.

“Fakat sabahleyin zurna ve davul seslerine karışan nâralar, türküler beni uyandırdı. Gözlerimi açtım. Tozlu ve soluk kırmızı perdelerden yakıcı bir güneş taşıyor, bütün odayı dolduruyordu. Gerinirken yalancı inkılâbımızın, bu kansız ve hakikatte ancak manasız alkış tufanlarından ibaret olan zavallı düzme Türk inkılâbının ikinci senesi olduğunu hatırladım. Evet, bugün millî bir bayramdı!... Lâkin acaba hangi milletin bayramı? Diye düşünerekten kalktım. Pencereye yaklaştım. Dışarıda karmakarışık bir kalabalık dalgalanarak, kaynaşarak akıp gidiyordu. Karşiki çürük tahta peykeli Ulah, Bulgar dükkânları açıktı. Sahipleri bu diyara yeni gelmiş hâkim yabancılar gibi önlerinden geçen sırma cepkenli Türk delikanlılarına gülümseyerek bakıyorlardı. Bu On Temmuz alayı bu nümâyîş hakikaten seyre lâyıktı.” (Ömer Seyfettin 1999/1: 229).

Dışarıda marşlar söylenmektedir. Kahraman hazırlanır, giyinir. O gün, Razlık'a gidecektir. Yola çıkar. Yolda bir mülâzımla karşılaşır. Konuşurlar. İki de aynı yere gitmektedirler. Mülâzım (teğmen), On Temmuz'un büyük bir bayram olduğunu söyler. Bunun, Osmanlı milletin bayramı olduğunu belirtir. Arap, Arnavut, Rum, Bulgar, Sırp, Ulah, Yahudi, Ermeni, Türk... gibi kavimlerin bu Osmanlı milletin unsurları olduğunu söyler. Kahraman bu görüşe itiraz eder. Bütün bunların ayrı milletler olduğunu, Osmanlı'nın ise tek bir millet olmadığını belirtir. Tartışırlar. Mülâzım, çok hararetlidir. On Temmuz'un bütün bu unsurlar tarafından hararetle ve şiddetle benimsendiğini ve kutlandığını söyler, bu fikrinde ısrar eder. Hattâ işte

karşıdan bir Bulgar köyü görünmektedir. Orada da kırmızı bayraklar asılıdır. Bulgarlar bile bu bayramı kutlamaktadırlar. Kahraman şaşırmıştır. Hakikaten uzaktan köyde kırmızı bayrakların asılı olduğunu kendisi de görmektedir. İkisi de o köye doğru yürürler. Merak etmişler, bu yüzden yollarını değiştirmişlerdir. Yaklaştıkları zaman o gördükleri kırmızı şeylerin hürriyet bayrakları olmadığını, kurutulmak üzere ipe dizilmiş biberler olduğunu fark ederler. Köydeki Bulgarlar, onlarla ilgilenmez, hattâ onlara ters ters bakar, onların Türkçe merhabalarına “*Türkçe bilmiyoruz*”, diye ters cevaplar verirler.

Hikâye, bir sürprizle ve bu sürprizin yarattığı hayal kırıklığı ile sona erer.

Yazar bu şekilde hâlâ milliyet nazariyesine karşı çıkanlarla ve Türklüğünün bilincinde olmayanlarla alay etmiş olur. Meşrutiyet için şuarsuz derecede sevinen, kendini kaybetmiş bir derecede bulunan bir zihniyeti de, burada şiddetle eleştirmiş olur.

Gayet Büyük Bir Adam hikâyesinde de yazar, aynı konuyu ele alır. Hikâye şu cümlelerle başlar:

“Hürriyet ilân olunduğu vakit ben İzmir’de idim. El şakırtıları, allı yeşilli bayrak dalgaları, birbiri üstüne binerek yaşasın diye haykıran şuarsuz halkın içinde beni arkadaşlarım buldular:

-Ulan, hâlâ burada sen ne arıyorsun? Dediler.

-Durmayıp da ne yapayım? Diye ağzımı açtım.

-Ne yapacaksın! İstanbul’a git! Diye haykırdılar.

-Senin gibi feylesof, muharrir, şair, müverrih, mütefennin bir genç payitahtta milletine hizmet edebilir, yoksa burada değil...

Ve beni omuzladılar. Havaya kaldırarak el üzerinde gezdirmeye başladılar. Halk, Hürriyet kahramanlarından biri sanarak, beni, onların elinden zorla aldı. Ayaklarımı ve pantolonumun paçalarını öperek saatlerce sokaklarda dolaştırdı. Ben, bu tezahürleri kendim için çok görmüyordum. Çünkü biliyordum ki Türkiye’de benden başka embryologie ilminde ihtisas kazanmış kimse yoktu. Ve halk, haberi olmadan, bu meziyetim için beni yükseklere kaldırıyordu. İlimsiz, irfansız, fensiz felsefesiz bir vatan yaşar mıydı? Eğer uykusuz kaldığım geceler embryologie ile uğraşmasam, bu güzel ve aydınlık saadet gününü görebilir miydik?” (Ömer Seyfettin 1999/1: 245-246).

Yukarıdaki metinde görüldüğü gibi, kahraman, kendisinin çok mükemmel bir insan olduğunu, hattâ dahi olduğunu düşünmektedir. Tekrar kalabalığın arasına katılır. Hep beraber maksatsız yürürler. Aralarında geçen çeşitli konuşmalar, ne kadar boş ve tembel olduklarını, davranışlarının ne kadar manasız olduğunu ortaya koymaktadır.

“-Bu eğlenmekse, eğlenmemek nedir?

-Yatıp uyumak...

-Sabaha kadar uyanık durmak bir şey olduğunu bileydik, Abdülhamid’in devrinde de yapardık.

.....

-Sabah oluyor yahu...

-Hürriyet bu... Gündüz uyku, gece keyif...

-Eyy, para?

-Allah kerim!” (Ömer Seyfettin 1999/1: 246).

Kahraman onlarla beraber işkembeciye girer, çorbayı içer, fakat parası yetmez. Hana gelir, hancı ile kapıda karşılaşır. Hancı, onun odasına başkasını yatırdığını, ona, oda vermeyeceğini, eşyalarını da iki aylık borcuna karşılık el koyduğunu söyler. Bu durum, şu alaylı ifade ile anlatılır:

“Artık herifin münasebetsizliğine dayanamadım. İki aylık borcumu vermeyeceğimi söyledim. Cevap olarak benim bütün eşyalarımı, yatağımı, kitaplarımı zaptettiğini söylemesin mi? Boğazına sarılacağım geldi. Lâkin artık Meşrutiyet’i... Böyle vahşice ve barbarca bir hareketin benden çıkması, doğrusu gençliğe, Meşrutiyet’e, ilme, insaniyete leke olabilirdi. Ah, kendimi tutmak için nasıl dişlerimi sıktım. Gıcırdarken çatt! Dedi. Üst sıra dişlerimin sağdan üçüncüsü kırılmasın mı? Hiddetimin dehşetinden kendim de korktum. Tekrar caddeye doğru kaçmaya başladım. Mesut arkamdan küfürleri basıyordu.” (Ömer Seyfettin 1999/1: 250).

Ömer Seyfettin bu hikâyesinde Rıza Tevfik’i ele almakta ve hicvetmektedir (Uçman 1984: 142). Fakat bu durum, yine aynıdır. Yazar, Meşrutiyet’e karşı şuarsuz bir sevinç gösterenlere ve hürriyeti başıbozukluk zannedenlere karşı tenkitlerini yöneltmiştir.

Bütün Meşrutiyet yılları boyunca bu karışıklık devam edecektir. Ömer Seyfettin 1919 da kaleme aldığı bir hikâyesinde yine dolaylı olarak bu konuya değinmektedir. Herkesin İçtiği Su adlı hikâyede sembolik olarak

yine karışıklık, düzensizlik ve başıbozukluğun hâkim olduğu bir toplumdandır bahsedilir.

Hikâyenin başında bunun “*eski bir Çin masalı*” olduğuna dair bir kayıt bulunmaktadır. Hikâye şu cümlelerle başlar:

“Ling-Yu, gayet akıllı, gayet ihtiyar bir Fağfurdu. O kadar terakkiyi severdi ki halkın maziyle hiçbir alakası kalmamasını temin için bütün Çin’in eski kitaplarını, eski kütüphanelerini yaktırmıştı. ... Kavga gürültü çıkıp mahallelerin, köylerin asayişini bozulmasını diye afyon tarlalarını şenlendirmiş, esrarı, haşhaşı mübah ilân etmişti. Devri rüyasız yorgun bir uyku gibi geçiyordu. Herkes kendi dalgasında yaşıyor,

Dünya var imiş, ya ki yok imiş ne umurun!

Felsefesi adeta bir nas telâkki ediliyordu.” (Ömer Seyfettin 1999/2: 315).

Burada bütün eski kitapların ve kütüphanelerin yaktırılması, halkın esrara ve afyona alıştırılması (huzuru bozulmasını diye), zaten yeteri kadar alay unsurlarıdır. Bu anlatımla toplumun olumsuz özellikleri hicvedilmektedir.

Derken bir gün müneccim yağmur yağacağını, bu yağmurun hiç dinmeyeceğini, suyundan içenin deli olacağını haber verir. Hükümdar derhal tedbir aldırır. Sarayın sarnıçlarına su depolattır. Beklenen olur, yağmur yağmaya başlar, suyundan içen delirir. On beş yirmi gün içinde bütün halk çıldırır. Bir curcunadır gitmektedir. İş, şirazededen çıkmıştır. Bu durum, hikâyede şöyle anlatılıyor:

“Bir gün geldi ki erzak filân tedariki imkânsızlaştı. Lâf anlayan, söz dinleyen kalmadı. İtaatin, vazifenin, büyüğün, küçüğün ne demek olduğu unutuldu. Kanunlar şaka oldu. İdare bozuldu. Uğursuz yağmurun suyundan içmeyip akıllı kalanların felâketi çok dehşetliydi. Hayatları tehlike içinde geçiyordu. Bir avuç kişi idiler. Milyonlarca delilerin maskarası oldular.” (Ömer Seyfettin 1999/2: 317).

Ling-Yu hemen emreder. Herkesin içtiği sudan içiniz, der. Çünkü delilerin çoğunlukta olduğu bir toplulukta akıllı kalmanın bir manası yoktur. Saray erkânı da bu sudan içerler ve deliler kervanına katılırlar. Hikâyenin sonunda bu durum, şöyle tasvir edilmektedir:

“Gel zaman git zaman bu umumî curcunanın adı içtimaî intizam oldu. Halk içinde tekrar akıllananlar delidir diye tımarhanelere tıkıldı.

Ta işte o vakitten beri bütün hekimler, bütün filozoflar derler ki Çinliler dünyanın en akıllı, en zeki, en sakin, en çalışkan bir milletidir!” (Ömer Seyfettin 1999/2: 318).

Görülüyor ki bu hikâyede de anarşi tasvir edilmekte, başıbozukluk, düzensizlik ve nizamsızlıkla alay edilmektedir. Bu tasvirin, dolaylı olarak Meşrutiyetle ilgili olduğunu, en azından Meşrutiyet kutlamalarını akla getirdiğini söyleyebiliriz.

Yukarıdaki metinler bize bir şeyi göstermektedir. O da şudur: Gerek Âkif'ten alınan şiirde, gerekse Ömer Seyfettin'den alınan hikâyelerde göze çarpan ortak unsurlar, kuvvetli bir hicivin ve keskin bir mübalağanın hâkim olmasıdır. Ömer Seyfettin de Âkif gibi, doğru bulmadığı görüşleri ve davranışları sert ve acımasız bir şekilde hicvetmektedir. Ömer Seyfettin hikâyelerinde, karakterler vasıtasıyla yanlış tavırları eleştirmektedir. Hürriyet Gecesi'nde sevincinden bastonunu direğe çarpıp kıran kahraman, Hürriyet Bayrakları'nda kırmızı biberleri bayrak zannedip sevinen şuursuz anlayışı dolayısıyla mülâzım (teğmen), Gayet Büyük Bir Adam'da tamamen yanlışlara ve olumsuzluklara dayanan bir karakter, Herkesin İçtiği Su'da bütünüyle dejenere olmuş bir toplum, şiddetle eleştirilir. Yazar, bu olumsuzlukları temsil eden karakterler ve toplumlarla alay etmektedir. Ayrıca bu olumsuzlukları, mübalağalı bir şekilde yansıtmaktadır. Bütün bunları sağlam, sade ve açık bir Türkçe ile ifade etmektedir. Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde karşılaşılan bütün bu özellikler, Âkif'in manzumelerinde de açıkça görülmektedir.

Ömer Seyfettin'in en önemli tarafı, gerçekçi olmasıdır. Onun gerçekçi tarafını, bütün yazılarında ve hikâyelerinde görmek mümkündür. Bu gerçekçi bakış, onun hayatına ve davranışlarına yansımıştır. İnci Enginün'ün naklettiği bir olay, onun hayata bakışındaki kuvvetli realizmi daha açık bir şekilde ortaya koyacaktır.²

Bir gün Yakup Kadri, Ömer Seyfettin'i Fecr-i Âti'ye davet eder. Ömer Seyfettin Yakup Kadri'ye sanat anlayışlarını sorar. Ondan “*sanat şahsî ve muhteremdir,*” cevabını alınca gülererek “*bu lâfın hiçbir manası yoktur cancağızım*” demiştir. Yakup Kadri daha sonra Ömer Seyfettin hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır:

² Bu konuda Ömer Seyfettin hakkında daha fazla bilgi için bakınız: Kaplan 1984: 41-50; 2006: 52-70; Aktaş 1992: 11-38; Aktaş 2006: 187-272; Cunbur 1985: 1-18; Enginün 1984: 51-78; 1991: 159-168; 285-294; 295-306; Ercilasun 1997: 357-368; Filizok 1984: 113-126; Huyugüzel 1984: 79-98; Öksüz 1995; Parlatır 1985: 87-112; Okay 2005: 160-164; Uçman 1984: 127-148.

“O, sanat bahsinde, henüz bizim farkına varmadığımız, birtakım hakikatlere ermiş gibiydi. Genç Kalemler’deki yazılarını gözden geçirince onun nasıl bir ileri harekete gönüllü pişdarlık ettiğini anladık. Evet, Ömer Seyfettin edebiyatta ve dilde, o zamana göre, en ileri cereyanların önünde geliyordu. Fakat hiçbir vakit bu çeşit avant-gardistlerin nasibi olan taassuba ve softalığa düşmedi.” (Enginün 2006: 433).

Ömer Seyfettin, Ruşen Eşref’e verdiği cevapta, o yıllardaki genç yazar ve şairler hakkında görüşlerini belirtiyor. Bu arada Halide Edip’ten bahsediyor ve kendisinin “*plâstik şeyleri çok sevdiği*” için bu konuda fikir beyan etmek istemediğini ilâve ediyor. Burada Ömer Seyfettin “*plâstik*” kelimesi ile görsel unsurları kastettiğini belirtmeliyiz. Plâstik kelimesi, resim, heykel, mimarlık gibi göze hitap eden sanatlar için kullanılan terimleşmiş bir kelimedir. Bu da onun, ne kadar Realist bir karaktere sahip olduğunu göstermeye yeter. (Ünaydın 1972: 223).

Ömer Seyfettin’in sanatı ve hikâyeciliği hakkında Doğan Aksan şöyle diyor:

“O, aşağı-yukarı her hikâyesinde bizim Comedie Humaine’mizin bir kahramanını yaratmış, onları bir psikolog, bir bilgin titizliğiyle ve sürükleyiciliğinden, akıcılığında bir şey kaybetmeden işlemişti. Tarihimizin yüceliğini, Türkün yüksek hasletlerini, içine kapanıklılığını dile getirmişti.”³

“Prof. Aksan onun bazı edebiyat tarihlerince samimiliğinin, sanat gücünün, style erginliğinin inkâr edilmesinden yakınır.” (Cunbur 1985: 16).

Doğan Aksan’ın tespitleri çok isabetlidir. Ömer Seyfettin hikâyelerinde gerçekten bir psikolog tavrı ile hareket etmiştir. Hikâyelerinde yanlış davranışları göstermiştir. Onun yaklaşımı, kahramanlar vasıtasıyla yanlışları pratik olarak göstermektir.

Meşrutiyetle ilgili, üzerinde durulması gereken bir başka mesele daha vardır. O da, Türk aydınlarının Abdülhamid’in idare şekli hakkındaki düşünceleridir. Türk aydınları daima II. Abdülhamid’in idare tarzı karşısında olmuşlar, onu şiddetle eleştirmişler, toplumda görülen bütün aksaklık ve bozukların Meşrutiyet’in ilânı ile çözüleceğini düşünmüşlerdir. Ayrıca Avrupa devletlerinin de bu şekilde düşündüğüne samimiyetle inanmışlardır. Halbuki daha sonra Meşrutiyet’in ilân edilmesiyle bazı problemler daha da büyümüş, Avrupa devletleri ise her zaman Türklere olan düşmanlıklarını muhafaza etmişlerdir. Türk aydınları ise bu hakikatin çok geç farkına varmışlardır.

³ Doğan Naci Aksan, “*Ömer Seyfettin İçin*”, Arayış Dergisi, Sayı 6, Şubat 1958.

Aşağıda Ahmet İhsan'ın bu konudaki düşüncelerini anlattığı bir metin yer almaktadır Ayrıca 1908'deki Millet Meclisinde ortaya çıkan tablo verilecek ve Gökalp'ın bu tabloyla ilgili bir şiiri üzerinde durulacaktır.

Padişah II. Abdülhamid, 17 Aralık 1908 tarihinde Meclisi açar. İki dereceli seçim yapılmış ve âdetâ silâh zoruyla İttihatçılar seçilmiştir. İttihat Terakkî'nin kurucuları ve ileri gelenleri arasında Türk olmayan unsurlar, yani azınlıklar bulunmaktadır. Mecliste 275 milletvekili bulunmaktadır. Bunların ancak 140'ı Türk'tür. Diğerlerinin dağılımı şöyledir: Arap (60), Arnavut (25), Rum (23), Ermeni (12), Yahudi (5), Bulgar (4), Sırp (3), Kürt (2), Romen (1)... Bunlar Meclisin ilk oturumundan itibaren Osmanlı Devleti'nin esaslarını ve prensiplerini göz ardı edip kendi etnik kimlikleri doğrultusunda konuşmaya başlamışlardır. Aralarından birinin ikazı üzerine bir mebus, kendini Türk hissetmediğini ve aslında da Türk olmadığını "*Ben Osmanlı Bankası kadar Türk'üm*", cevabıyla belirtmiştir. Bu cümle daha sonra Ziya Gökalp'ın Vatan şiirine ilham kaynağı olacaktır (Öztuna 1983: 224).

Meşrutiyetin yarattığı, Meşrutiyet dolayısıyla ortaya çıkan olumsuzlukların devrin diğer aydınları da farkındadırlar. Bunlardan biri de Ziya Gökalp'tır. Gökalp daha sonra yazdığı Vatan şiirinde, ideal vatanın nasıl olması gerektiğini anlatırken 1908'de açılan Millet Meclisinde yaşanan olayları da dile getirecektir.⁴

*Bir ülke ki camiinde Türkçe ezan okunur,
Köylü anlar manasını namazdaki duânın...
Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur'an okunur,
Küçük, büyük herkes bilir buyruğunu Hudâ'nın...
Ey Türk oğlu, işte senin orasıdır vatanın!*

*Bir ülke ki toprağında başka ilin gözü yok,
Her ferdinde mefkûre bir, lisan, âdet, din birdir...
Meb'usânı temiz, orda "Boşo"ların sözü yok,
Hududunda evlâtları seve seve can verir,
Ey Türk oğlu, işte senin orasıdır vatanın!*

⁴ Ziya Gökalp'la ilgili daha fazla bilgi için bakınız: Kaplan 1976: 490-516; 517-534; 2003: 185-193; Aktaş 1992: 11-38; Filizok 2005, Okay 2005: 156-158.

*Bir ülke ki çarşısında dönen bütün sermaye,
San'atına yol gösteren ilimle fen Türk'ündür.
Hurfetleri birbirini dâim eder himaye;
Tersaneler, fabrikalar, vapur, tren Türk'ündür;
Ey Türk oğlu, işte senin orasıdır vatanın! (Ziya Gökalp 1976: 11).*

Ziya Gökalp bu şiirde ideal bir ülke hayal ediyor. Bu, ulaşmak istenilen ideal ülkedir. Bu, Türk'ün, Türk milletinin ülkesidir. Bu, her bakımdan üstün, yüksek ve refaha kavuşmuş bir ülkedir. Bu bir vatandır. Gökalp burada vatanın oluşma şartlarını üç temel noktada toplamıştır. Bunlar dil ve din birliği, kültür ve kimlik, ekonomik üstünlük, yani refah ve zenginliktir.

Bu ülkede hâkim dil, Türkçe'dir. Dua Türkçe yapılır, ezan Türkçe okunur, yani Türkçe ibadet edilir. Kuran Türkçe okunur. Herkes, ettiği duanın manasını bilir.

Bu ülke, herkesin kendini Türk hissettiği bir ülkedir. Burada mefkûre, dil, din, âdetler ortaktır. Meclisinde Boşo'ların yeri yoktur. Yani bu ülkeyi yönetenlerin bulunduğu Millet Meclisinde Türk'e yabancı ve Türk'e düşman bir ses, bir kimse bulunmaz, bulunamaz. Burada "Ben Osmanlı Bankası kadar Türk'üm" diyerek Türklüğünü inkâr eden milletvekiline yöneltilen şiddetli eleştiri vardır.

Bu ülke, ekonomik bakımdan güçlüdür. Sermaye, sanat, zanaat, ilim ve fen Türkler tarafından yapılır ve yaratılır. Tersaneleri, fabrikaları, vapurları, trenleri Türkler yapar, Türkler işletir, Türkler yönetir. Burada da kapitülasyonların olmadığı bir ülke hayal ediliyor. Bu ülkenin insanları zengin ve refah içindedirler. Çünkü ilim ve fende ileridirler. Kendi ilimleri sayesinde üretici ve yaratıcı olmuşlar, sermaye kazanmışlar, zenginliğe ulaşmışlardır.

Gökalp, ideal ülkenin özelliklerini bütün unsurlarını sayarken orada Meşrutiyet Meclisinde Türk milleti ve devleti aleyhine konuşan, konuşmasına müsaade edilen mebusun tavrına da yer vermiş, bu durumu bir devletin istiklâline müdahale olarak yorumlamıştır. Veya bir devletin zaafı olarak yorumlamıştır. Devletin güçsüzlüğü ve zayıflığı, Âkif ve Ömer Seyfettin tarafından da dile getirilmiştir. Yukarıda verilen örneklerde bu gibi tenkitler görülmektedir.

Meşrutiyet aydınları devletin içinde bulunduğu şartları bilmektedirler. Fakat ellerinden gelen şey, sınırlıdır. Osmanlı Devleti, kaçınılmaz sona doğru hızla gitmektedir.

Zamanla durumu fark eden ve yıllar sonra hatıralarında tahlil eden bir başka yazar da Ahmet İhsan'dır. Ahmet İhsan, o zamanlar kendilerinin, Avrupalıların Osmanlı Devletinin dostu olduklarına, kendileri gibi Meşrutiyet ilânı için çalıştıklarına, Meşrutiyetin ilan edilmesiyle bütün aksaklıkların düzeleceğine samimiyetle inandıklarını söyler. Kendileri bütün olayları, Abdülhamid aleyhtarlığına göre yorumladıklarını belirtir. Devrin aydınları Abdülhamid'in kendisine ve idaresine şiddetli bir kin duymaktadırlar. Bütün olayları da bu bakışa göre yorumlamışlardır. Abdülhamid'in karşısında olan bütün unsurların, kendilerinin dostu olduğuna inanmışlardır. Karşılaştıkları bütün olaylarda da buna göre hareket etmişlerdir: Bauerlerin İngilizlere karşı yaptıkları istiklal mücadelesinde İngilizlerin tarafını tutmaları gibi... (Ercilasun 1995: 9-10; 1996: 61-62).

Ahmet İhsan daha sonra da bu yanılığa devam ettiklerini belirtir. Gladston, Kur'anı Kerim'i eline alarak İngiliz parlamentosunda tenkit ettiği zaman bu hareketi doğru ve isabetli bularak alkışlamışlardır. Avrupa'nın Türklük aleyhindeki bütün yayımlarını ve yorumlarını, Türk milletine değil, gerçekten bozulmuş sisteme karşı yapılmış bir eleştiri sanmışlardır. Ve bu yüzden Avrupa'ya destek vermişlerdir. Halbuki Avrupa, Türk'e ve Türklüğe düşmandır. Ahmet İhsan geç de olsa bu hakikati anlamıştır. Ve hatıralarında üzülerek, ıstırap içinde itiraf eder. Aşağıda bu metin verilmektedir:

“Meşrutiyetin ilânına kadar Abdülhamit idaresine karşı yüreklerimizde beslediğimiz derin kin, Sarayın sevmediği her şeyi bize sevdirecek kadar cümlemizde acayip bir yanlış görüş yapmıştı. Bunun bir nümunesi İngilizlerle Bauerlerin muharebesinde tezahür etmişti....

Bu yanlış görüş hemen hepimizde sade İngiltere hakkında değil bütün Avrupa siyaseti hakkında vardı. Biz o zamanlar sanıyorduk ki Avrupa devletlerinin bize gösterdiği düşmanlık bizim kurunu vüsta tarzında yaşayışımızdan çıkar; idaremizin bozukluğundan ve Saray ile Bâbiâlinin köhne düşüncesinden doğar. Son asırda Avrupa'nın emperyalist devletleri, başta İngiltere bulunmak şartıyla Türklük aleyhinde durmadan dinlenmeden neşriyatta bulunurlardı. Meşhur Gladston İngiliz Parlamentosunda eline Kur'anı alıp “Türkiye bu kitapla yürüdükçe medeniyete muzurdur” demişti. Bu sözle güya Adliyemizin ve içtimaî hayatımızın medeniyetle uyuşamayacağını anlatmıştı. Ve biz gençler yanlış görüş, yanlış inanışla ona hak vermiştik. Halbuki Gladston emperyalist siyasetinde Müslümanların mukaddes kitabını bir âlet yapmıştı. Türkiyede Hristiyan öldürülüyor diye

çıkarılan gürültüler de bu neviden idi. İnsaniyet ve medeniyet hâmilîği yapar gibi görünüp zayıf Osmanlı devletini parçalamaktan başka düşündükleri şey yoktu. Yoksa emperyalistlerin öldürülmüş Müslüman veya Hristiyan veya Yahudilere acıdıkları yoktu.

İşte acıklı nokta burada idi. Yani bizler 1908 inkılâbına bu hakikatleri görmeden ve anlamadan girmiştik. Madem ki Meşrutiyeti ilân eyledik, cezrî ve asrî ıslahata başlıyoruz. Artık Avrupa düşmanlığını keser ve biz de rahat rahat inkişaf eyleriz sanmıştık. Ne ham hayallermiş!” (Tokgöz 1930: 56-57).

İkinci Meşrutiyet, Türk tarihinin en ıstıraplı, en ağır devirlerinden biridir, belki de birincisidir. Bu zaman içinde felâketli günler ve yıllar yaşanmış, neticede de devlet parçalanmıştır. Bu felâketler, yıkıntının ve parçalanmanın etrafında zengin ve yoğun bir sanat ve bir edebiyat meydana getirmiştir. Bu devirde yaşananların en önemli tarafı, gerek fertlerin, gerek toplumun, gerekse sanat ve edebiyatın yaratıcı ve orijinal olması, millî bir şuur ve kimlik kazanmasıdır. Meşrutiyet’te yaşanan olumlu, olumsuz bütün olaylar ve fikirler, edebiyata ustaca yansıtılmış ve temsil edilmiştir. Bütün bu şartlar, bu ıstıraplı devrin ardından güçlü bir devletin, yani Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasını sağlamıştır.

Kaynaklar

- AKSAN, Doğan Naci (1958). “Ömer Seyfettin İçin”. *Arayış Dergisi*, VI, Şubat.
- AKTAŞ, Şerif (1992a). “Ziya Gökalp”. *Büyük Türk Klâsikleri*, XI, İstanbul: Ötüken-Söğüt.
- _____ (1992b). “Ömer Seyfettin”. *Büyük Türk Klâsikleri*, XI, İstanbul: Ötüken-Söğüt.
- _____ (2006). “Millî Edebiyat Dönemi”, *Türk Edebiyatı Tarihi 3*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- CUNBUR, Müjgân (1985). “Ömer Seyfettin’in Hayatı ve Eserleri”. *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- EMİL, Birol (1997). “Mehmet Âkif’in Şiirinde Üç Temel Kavram: Fazilet-Marifet-Sa’y”. *Türk Kültür ve Edebiyatından 2, Şahsiyetler*. Ankara: Akçağ.
- ENGİNÜN, İnci (1984). “Ömer Seyfettin’in Hikâyelerinde Yabancılar”. *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- _____ (1991a). “Ömer Seyfettin’in Hikâyeleri”. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergâh, genişletilmiş ikinci baskı.
- _____ (1991b). “Ömer Seyfettin’in Dil Konusundaki Görüşleri”. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergâh, genişletilmiş ikinci baskı.
- _____ (1991c). “Ömer Seyfettin, Yahya Kemal ve Yakup Kadri’nin Dil ve Edebiyat Görüşleri”. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergâh, genişletilmiş ikinci baskı.
- _____ (2006). *Tanzimattan Cumhuriyete*. İstanbul: Dergâh.
- ERCİLASUN, Bilge (1986). “Mehmet Âkif’te Otokritik”. *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı 284, Aralık, Ankara.
- _____ (1995). *İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit*. Ankara: TKAE.
- _____ (1996). *Ahmet İhsan Tokgöz*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- _____ (1997). “Ömer Seyfettin’de Edebî Tenkit”. *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler 1*. Ankara: Akçağ.
- _____ (1997). “Âsım Hakkında Bazı Düşünceler”. *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler 1*. Ankara: Akçağ.
- ERSOY, Mehmet Âkif (1987). *Safahat*. (Edisyon Kritik, haz. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- FİLİZOK, Rıza (1984). “Ömer Seyfettin’in Eserlerinde Halk Edebiyatı Tesirleri”. *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

- _____ (2005). *Ziya Gökalp*. Ankara: Akçağ.
- Genç Kalemler Dergisi* (1999). (haz. İsmail Parlatır-Nurullah Çetin), Ankara: TDK.
- GÖKALP, Ziya (1976). *Yeni Hayat, Doğru Yol*. (haz. Müjgân Cunbur), Ankara: Kültür Bakanlığı.
- HUYUGÜZEL, Ömer Faruk (1984). “Ömer Seyfettin’in İzmir Yılları ve Bu Devrede Yazdığı Hikâyeler”. *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- KAPLAN, Mehmet (1976a). “*Ziya Gökalp ve Saadet Perisi*”. *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1*. İstanbul: Dergâh.
- _____ (1976b). “*Ziya Gökalp ve Yeniden Doğma Temi*”. *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1*. İstanbul: Dergâh.
- _____ (1984). “Bahar ve Kelebeklerin Tahlili”. *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- _____ (1994). “Mehmet Âkif’e Göre İlim ve Din”. *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*. İstanbul: Dergâh, ikinci baskı.
- _____ (2003a). “Süleymaniye Kürsüsü’nden Bir Parça”. *Şiir Tahlilleri 1*. İstanbul: Dergâh, 18. baskı.
- _____ (2003b). “Altın Destan”. *Şiir Tahlilleri 1*. İstanbul: Dergâh, 18. baskı.
- _____ (2006). “Başını Vermeyen Şehit”. *Hikâye Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh, 12. baskı.
- KUNTAY, Mithat Cemal (1986). *Mehmet Âkif Ersoy Hayatı-Seciyesi-Sanatı* (İlk baskısı 1939). Ankara: İş Bankası.
- OKAY, Orhan (1989). *Mehmet Âkif, Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*. Ankara.
- _____ (1990). “*Mehmet Âkif Ersoy*”. *Büyük Türk Klâsikleri*, X, İstanbul: Ötüken-Söğüt.
- _____ (2005). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh.
- ÖKSÜZ, Yusuf Ziya (1995). *Türkçenin Sadeleşme Tarihi, Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*. Ankara: TDK.
- ÖZTUNA, Yılmaz (1983). *Büyük Türkiye Tarihi*, X, İstanbul.
- PARLATIR, İsmail (1985). “Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin”. *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- SEYFETTİN, Ömer (1999/1). “Hürriyet Bayrakları”. *Bütün Eserleri-Hikâyeler 1*. (haz. Hülya Argunşah), İstanbul: Dergâh.

_____ (1999/1). “Gayet Büyük Bir Adam”. *Bütün Eserleri-Hikâyeler 1.* (haz. Hülya Argunşah), İstanbul: Dergâh.

_____ (1999/1). “Hürriyet Gecesi”. *Bütün Eserleri-Hikâyeler 1.* (haz. Hülya Argunşah), İstanbul: Dergâh.

_____ (1999/2). “Herkesin İçtiği Su”. *Bütün Eserleri-Hikâyeler 2.* (haz. Hülya Argunşah), İstanbul: Dergâh.

TOKGÖZ, Ahmet İhsan (1930). *Matbuat Hatıralarım*, II, Ankara.

UÇMAN, Abdullah (1984). “Ömer Seyfettin-Rıza Tevfik”. *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

ÜNAYDIN, Ruşen Eşref (1972). *Diyorlar ki*. (haz. Şemsettin Kutlu), İstanbul: Millî Eğitim.